

УДК 378.1

Ю.О. ШАБАНОВА,
*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії
ДВНЗ «Національний гірничий університет»*

А.О. ОСИПОВ,
*доктор філософських наук, професор кафедри політології, соціології
та гуманітарних наук Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

СУТНІСТЬ І ПРИНЦИПИ ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито питання комплексного підходу до проблем гуманізації освіти, який ґрунтується на ідеї цілісності особистості. Показано, що гуманна педагогіка культивує творчу свободу, пріоритет духовного у розумінні людини і світу та морально-ціннісну домінують світогляду. Акцентовано увагу на тому, що особистісно-орієнтований підхід у гуманній педагогіці спирається на принципи самоактуалізації, індивідуальності, суб'єктності, творчості та довіри.

Ключові слова: гуманна педагогіка, цілісність особистості, комплексний підхід, творчість, індивідуальність.

Питання гуманізації освіти стає все більш актуальним в умовах широкого застосування сучасних технічних засобів у навчальному процесі; великої кількості інформації, яку повинен опанувати студент; розширення кола фахових предметів; підвищення ролі самостійної роботи студента; впровадження інтерактивних методів навчання; наявності у навчальному плані предметів за вільним вибором студентів. Підходом, який акумулює у собі засади вирішення актуальних питань гуманізації освіти, є концепція гуманної педагогіки.

Метою статті є виявлення особливостей гуманної педагогіки у контексті становлення ідей гуманізму в конкретно-історичному контексті та їх рефлексія вітчизняними дослідниками; формулювання основних положень концепції гуманізації і гуманітаризації освіти; встановлення визначальних аспектів гуманної педагогіки; виявлення основних принципів особистісно-орієнтованого підходу.

У межах європейської цивілізації витоки гуманізму простежуються ще в античності (сократівський діалог, характерними рисами якого були гуманне та поважне ставлення до учня, орієнтація на співробітництво з ним), хоча зустрічаються посилення на більш ранні часові рамки, зокрема А. Швейцер вказує на II ст. до н. е. (стоїк Панецій – 180–110 рр. до н. е.). Вочевидь, найважливішими епохами становлення гуманізму стали Відродження та Просвітництво, коли було відновлено античний ідеал гармонійного розвитку особистості. Найвидатнішими представниками тих часів були В. да-Фельтре, М. Монтень, Ф. Рабле, Е. Роттердамський, В. Ратке, Я.А. Коменський, К.А. Гельвецій, Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковорода. У працях Й. Песталоцці, Ф. Фребеля, А. Дістервега знаходимо продовження цих ідей. На рубежі XIX–XX ст. **традиції гуманістичного виховання розвивалися численними представниками реформаторської педагогіки: К.Д. Ушинський, Л.М. Толстой, С.Т. Шацький і, передусім, засновниками педагогічної течії педоцентризму О. Декролі, Р. Кузіне, Дж. Дьюї.** У зарубіжній європейській педагогіці XX ст. ідеї гуманної педагогіки яскраво проявилися у педагогічних системах М. Монтесорі, Р. Штайнера, С. Френе, Р. Кузіне. Зокрема ідеї вальдорф-

ської педагогіки Рудольфа Штайнера корелюються і з більш широким колом процесів гуманізації виховного процесу: мистецтвом, психотерапією, господарською діяльністю тощо [1].

У 90-ті рр. XX ст. в освітянських колах спостерігається оптимізм щодо оновлення гуманізації та гуманітаризації освіти. Відповідні публікації вітчизняних вчених, таких як В. Андрущенко, М. Михальченко [2], В. Кремень [3], містять підстави теоретичного переосмислення категорій «гуманізм» і «гуманітаризм».

В останні десятиліття гуманна педагогіка поповнилася теоретичними та практичними набутками, що базуються на творчій спадщині класиків світової педагогіки: Г. Сковороди, М. Пирогова, А. Макаренка, В. Сухомлинського, Л. Толстого, К. Ушинського, Я. Коменського, М. Монтесорі, С. Гессена та багатьох інших.

Думка про гуманний підхід у педагогіці знайшла свій відгук у вченні вітчизняних та світових філософів, педагогів і психологів минулого. Важливість розвитку духовного і морального образу вихованця веде свою історію від різних джерел – філософських, релігійних і педагогічних міркувань, наслідком яких було усталення відповідно до світоглядних парадигм двох педагогічних традицій.

У *східній* педагогічній традиції, яка спирається на релігійно-етичну світоглядну парадигму, має місце передавання життєвого і духовного досвіду безпосередньо від учителя до учня в їх особистій безпосередній взаємодії. Сутністю такої взаємодії є проживання знань у процесі творчого спілкування вчитель – учень, в якому здійснюється не тільки певний рівень інформаційної трансляції, а й цілісний процес виховання, формування свідомості, світовідношення і як похідне – знання, які сприяють духовному зростанню учня. Не випадково на сході давня педагогічна традиція закріплена у формі безпосередньо особистого спілкування, де Вчитель (гуру) є духовним провідником, наставником, радником. Такий підхід майже точно відповідає розумінню слова «педагог» – як той, що «веде за руку». Такий педагог залишається Вчителем на все життя як взірць способу мислення та життя.

Західна традиція навчання закладається в античній культурі у першу чергу як система виховання та формування гармонійно розвинутої людини, що прагне краси. Християнський світогляд протягом тисячоліть впливав на погляди багатьох педагогів-вихователів і визначив основну тенденцію, спрямовану на виховання міцної у своїх моральних засадах людини. Опора на сакральні істини про божественний світоустрій та божественну сутність людини заклала в основу навчання метафізичне підґрунтя розуміння добра і зла, вищої справедливості та віру в духовні закони. Однією з перших книг християнської літератури був трактат Климента Олександрійського «Педагог» (II ст. н. е.), який разом з іншими його творами містить у собі докладно розроблену філософію освіти. Схоластика, завдяки якій теологічна освіта поширилась у багатьох країнах Західної Європи, внесла у педагогічний процес і певні негативні аспекти у вигляді тоталітарного впровадження догматичних уявлень, позбавляючи вихованців креативно-критичного ставлення до набутих знань. Водночас слід зазначити, що релігійний стрижень як запорука формування високих етичних норм та моральної практики повсякденності залишив значний відбиток на загальних підходах до освіти. Так, Я. Коменський, І. Песталоцці, Г. Сковорода, К.Д. Ушинський були віруючими людьми. Релігія не була для них умовністю, чимось зовнішнім, привнесеним і випадковим. Вона була непорушною основою життя. Однак у цілому епосі середньовіччя внаслідок трагічного розриву найвищого духовного ідеалу і рівня свідомості середньовічної людини була притаманна авторитарна педагогіка, яка супроводжувалася абсолютним пригніченням волі та творчих прагнень учнів.

В епоху Відродження разом з розробкою ідей гуманізму у філософію повертається і християнська ідея про цінності особистості, віра в позитивну спрямованість її розвитку, творчий потенціал. Синтез античності і християнства покладено в основу гуманістичних міркувань і пошуків нових освітніх моделей у Європі в Новий час.

Світоглядним підґрунтям вітчизняної педагогіки виступають морально-етичні погляди стародавніх слов'ян, які досягли дійсності не з натурфілософських, а з моральних питань про добро та зло, що знайшло відображення у «Велесовій книзі». Невипадково, що українська філософська думка починається з антропологічної проблематики, поклавши в основу питань освіти та виховання гуманістичні цінності гармонійного світоустрою. Європейський гуманістичний ідеал XVII ст. суттєво вплинув на педагогічні погляди українських мислителів.

Цьому сприяла традиція здобувати чи продовжувати освіту за кордоном: тільки в Краківському університеті навчалось загалом понад 800 українців, а в першій половині XVII ст. – 564 [3, с. 67]. Вивчаючи твори античних та сучасних їм європейських гуманістів, спираючись на власні традиції, українські діячі формулювали ідеї та цінності, що відповідали духовним потребам суспільства: мудрість життя, відчуття людської краси, шанування особистості, вільної від будь-якого гноблення. Зерно гуманістичної культури в Україні було засіяне Юрієм Дрогобичем (Котермаком), Павлом Русином, Станіславом Оріховським та іншими, які вважали освітній процес засобом досягнення гуманістичних цілей, а суворі погляди, базовані на безоглядній покорі учнів, замінювали лагідним і розумним підходом до вихованця. В умовах ідеологічного антагонізму та загострення національної боротьби естафету поширення гуманістичних ідей перейняли представники українського «третього стану», об'єднані у православні братства. Вирішення освітньо-культурних завдань братчики пов'язували із гуртуванням навколо своїх шкіл видатних православних філософів та педагогів – Лаврентія і Стефана Зизаніїв, Мелетія Смотрицького, Памви Беринди, Йова Борецького, Касіяна Саковича, Фоми Євлевича. Сутність їхньої гуманістичної позиції репрезентує написаний фундатором Київської братської школи Ісаєю Косинським твір під назвою «Алфавіт духовний», присвячений проблемам людини, її морального, духовного і розумового виховання. У ньому мислитель пропагує власну теорію самовдосконалення, або «умного делання», яка передбачає постійну інтелектуальну й фізичну працю, що стає потребою і радістю. Ця теорія майже на півстоліття випередила **пансофічну** програму Яна Коменського. Враховуючи, що «Алфавіт духовний» був широко визнаний в усьому слов'янському світі, можна сказати, що його гуманістичні ідеї надихали і автора «Великої дидактики» [4, с. 70]. Як бачимо, ренесансний гуманізм знайшов в Україні добре підготовлений ґрунт, і подальший його вплив проявився у теорії природного виховання Г. Сковороди та «філософії серця» П. Юркевича, у педагогічних поглядах М. Драгоманова та С. Русової.

Незважаючи на авторитарне ХХ ст., спадщина вітчизняної гуманної педагогіки розвивалася, наприклад, у творах українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського. Хоча серед його педагогічного доробку відсутні праці, присвячені безпосередньо темі гуманної педагогіки, однак ця тема пронизує усю теоретичну і практичну спадщину видатного педагога. Гуманізм В. Сухомлинського особливо яскраво виявився у його ставленні до організації навчально-виховного процесу, а гуманізм його педагогічної системи ґрунтується на положенні про самоцінність людини, її право на свободу і гідність як неповторної індивідуальності. Він висунув і розвинув концепцію відносної автономії конкретної особистості, її права на вибір на основі власної совісті.

У другій половині 80-х рр. ХХ ст. на хвилі перебудови у педагогічній науці велися дискусії, предметом яких були: авторитаризм офіційної радянської педагогіки, шляхи його подолання та перспективи радикальної гуманізації вітчизняної освіти. У ході цього процесу гуманна педагогіка набула свого розвитку. Практичного впровадження і застосування вона набула, зокрема, у концепції Шалви Олександровича Амонашвілі. Його однодумцями у розробці гуманної педагогіки стали І.П. Волков, І.П. Іванов, Є.М. Ільїн, С.Н. Лисенкова, В.Ф. Матвєєв, Л.А. і Б.П. Нікітіни, С.Л. Соловейчик, В.Ф. Шаталов, М.П. Щетінін.

Підсумовуючи багатий досвід вітчизняної та європейської педагогіки, можна сформулювати основні положення концепції гуманізації і гуманітаризації освіти:

- комплексний підхід до проблем гуманізації освіти, який передбачає повернення до цілісної людини і до цілісного людського буття;
- гуманні технології навчання і виховання студентів;
- навчання на межі гуманітарних і технічних сфер (на межі живого й неживого, матеріального та духовного, біології та техніки, техніки й екології, технології та живих організмів, технології та суспільства тощо);
- міждисциплінарний зв'язок в освітянських підходах.

Гуманітаризація освіти деякий час розумілася лише як впровадження у навчальний процес дисциплін гуманітарного циклу. Однак гуманна педагогіка – це загальний підхід до процесу навчання, який пронизує усі дисципліни і напрями навчання.

Засновник «гуманної педагогіки» Ш.О. Амонашвілі визначає її як велику відкриту авторську педагогічну школу, а освіту в гуманно-особистісній педагогіці – як процес наси-

чення душі і серця всім найкращим, таким, який підносить, людину, одухотворяє її досягненнями загальнолюдської культури. Гуманна педагогіка як педагогічна концепція Ш. Амонашвілі виступає як наслідок нового гуманного педагогічного мислення і включає у себе ідеї, що відкривають можливості безперервного оновлення педагогічного процесу, вдосконалення творчості, професійності педагога. Провідним постулатом гуманної педагогіки є віра у можливості особистості; розкриття її самобутньої природи, повага і ствердження особистості; спрямування її на шлях служіння добру, істині, красі, справедливості. Ця концепція містить й ідею єдності матеріального і духовного, раціонального та ірраціонального, наукового та релігійного, земного і космічного, вічності духу та спрямовує людину до такого земного життя, яке немислиме без розвитку і вдосконалення духу. Положення цієї концепції спрямовані на набуття шляхетності душі та серця вихованця, а знання розглядаються як необхідна умова творення, зокрема творення блага. Сутність гуманної педагогіки полягає не лише у нових цілях та завданнях освітнього процесу, але і в засобах, за допомогою яких вони мають бути досягнуті. Основними засобами педагогічного процесу в цій концепції виступають різнобічна діяльність студентів та спілкування, які несуть їм повсякденну радість, надають можливість вільного вибору, співпраці, творчості [5].

Відтак, згідно з вищесказаним, поняття «гуманна педагогіка» можна визначити як **зміст та організацію навчального процесу на основі особистісно-орієнтованого підходу до студента з утвердженням його в ролі активного, свідомого, рівноправного учасника навчально-виховного процесу, в якому його особистість розвивається з урахуванням індивідуальних здібностей.**

Центром уваги гуманної педагогіки стає унікальна цілісна особистість, здатна до творчості та максимальної реалізації своїх можливостей, орієнтована на моральні цінності та духовну домінанту (з огляду священних писань).

За аксіологічну основу гуманна педагогіка бере духовність людини – ставлення до «Я» як до самоцінності.

Визначальними аспектами гуманної педагогіки є:

- творча свобода;
- пріоритет духовного у розумінні людини та світу;
- морально-ціннісна домінанта світогляду;
- відмова від імперативної форми навчання.

Особистісно-орієнтований підхід полягає у тому, що при конструюванні і реалізації педагогічного процесу орієнтуються на особистість як мету, суб'єкт, результат і головний критерій ефективності цього процесу. Цей підхід наполегливо вимагає визнання унікальності особистості, її інтелектуальної і моральної свободи, права на повагу, передбачає створення у навчанні й вихованні відповідних умов для природного процесу саморозвитку задатків і творчого потенціалу особистості.

До основних принципів особистісно-орієнтованого підходу можна віднести:

1) принцип самоактуалізації. У кожній особистості існує потреба в актуалізації своїх інтелектуальних, комунікативних, художніх і фізичних здібностей. Важливо пробудити і підтримати намагання студентів до прояву, розвитку своїх природних та соціально набутих можливостей;

2) принцип індивідуальності. Враховуючи індивідуальні й особистісні особливості молодих людей, всіляко сприяти їх подальшому розвитку;

3) принцип суб'єктності. Індивідуальність притаманна лише тій людині, яка реально володіє суб'єктними якостями та повноваженнями; уміло використовує їх при побутовій діяльності, спілкування і взаємин. Необхідно допомагати студентові стати справжнім суб'єктом життєдіяльності, сприяти формуванню і збагаченню його суб'єктного досвіду;

4) принцип вибору. Педагогічно доцільно, щоб студент жив, учився і виховувався в умовах постійного вибору, володів суб'єктними повноваженнями під час вибору мети, змісту і засобів навчання, поведінки, мотивів;

5) принцип творчості та успіху. Досягнення успіху в тому чи іншому виді діяльності сприяє формуванню позитивного «Я»-образу особистості, стимулює процеси самовдосконалення і самопобудови власного «Я»;

б) принцип довіри та підтримки. Віра у творчий потенціал молодої людини, виховання, довіра до нього; підтримка намагань до самореалізації та самоствердження замість надмірної вимогливості і контролю. Не зовнішні впливи, а внутрішня мотивація визначає успіх у вихованні.

Застосування ідей гуманної педагогіки потрібно розуміти як відмову від авторитарної педагогіки з її тиском на особистість. Можна виділити такі відмітні ознаки описаних підходів (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння методологій педагогічного мислення

Гуманна педагогіка	Авторитарна педагогіка
Пропонує творчий пошук системи співробітництва	Формує та реалізує систему примусу
Знання – необхідна умова творчості, творення, творення блага	Орієнтована на формування знань, умінь, навичок
Сприйняття особистості повністю такою, якою вона є	Врахування психологічних особливостей особистості
Виховує учнів самим життям	Готує учня до життя
Діалогічна (полілогічна)	Монологічна
Вихідні принципи педагогічного процесу: принципи любові, довіри, вільного вибору, радості пізнання і спілкування, співробітництва	Не вважає суттєвими компонентами педагогічного процесу принципи любові, довіри, вільного вибору, радості пізнання і спілкування, співробітництва
Шлях творчості та інновацій	Узагальнення «масової» практики; консерватизм
Аксіоматична основа – духовна субстанція	Аксіоматична основа – емпіричний матеріалізм з поняттями «спадковість» та «середовище»
Пізнання – це сила!	Знання – це сила!

Як бачимо, авторитарно-імперативна педагогіка за основу навчально-виховної взаємодії бере не довіру викладача до студента, не намагання педагога орієнтуватися на активність і творчу самостійність студента, а необхідність постійного контролю, спостереження, перевірки першим другим як важливих засобів обмеження природної активності останнього, спонукання його до відповідальності та пунктуальності [6].

Авторитарна, або традиційна, педагогіка дає знання центристського, репродуктивного характеру, тобто не залишає часу на творчу діяльність ані викладачам, ані студентам; породжує небажання і страх самостійно мислити, нездатність до осмисленої самореалізації (звичка користуватися чужими текстами, формулюваннями, висновками). Традиційними її недоліками є відсутність підходу до виховання як розвитку, сходження внутрішнього духовного та душевного стану особистості, що є спрямовуючою силою усього цілісного життя людини. Засвоєння знань особистістю має відбуватися через серце і духовність, а тому необхідно, щоб виховання випереджало навчання.

Гуманна педагогіка ґрунтується на неприпустимості будь-якого насильства над людиною; визнанні педагогом права студента бути суб'єктом навчального процесу, рівноправним, хоч і різнозобов'язаним (порівняно з викладачем) учасником; бути суб'єктом власної активності, носієм волі. Теоретична основа її методики – установка на цілісне виховання особистості студента з урахуванням індивідуальних особливостей його розвитку.

Гуманна педагогіка представлена системним підходом, сутність якого полягає в тому, що відносно самостійні компоненти навчального процесу розглядаються не ізольовано, а у взаємозв'язках, у системі з іншими. А її методологія розкривається за допомогою специфічних підходів, таких як: діяльнісний, діалогічний, культурологічний, національний, антропософійний [7; 40].

Діяльнісний підхід ґрунтується на визнанні діяльності основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості. Цей факт обумовлює необхідність реалізації у педагогічному дослідженні і практиці діялісного підходу, який безпосередньо пов'язаний із особистісно-орієнтованим підходом. Діяльнісний підхід вимагає спеціальних зусиль, спрямованих на відбір і організацію діяльності студента, на активізацію і переведення його у

позицію суб'єкта пізнання, праці та спілкування. Це, у свою чергу, передбачає вироблення умінь обирати мету, планувати діяльність; організовувати, здійснювати, регулювати, контролювати її; аналізувати і оцінювати результати діяльності.

Діалогічний підхід передбачає перетворення позиції педагога і позиції студента в особистісно-рівноправні. Таке перетворення пов'язане зі зміною ролей і функцій учасників педагогічного процесу. Викладач не вчить, не виховує, а активізує, стимулює намагання, формує мотиви студента до саморозвитку, вивчає його активність створює умови для саморуку. При цьому дотримується необхідна послідовність, динаміка: від максимальної допомоги педагога студентам у вирішенні навчальних завдань на початковій стадії освіти через поступову активізацію студентів до повної саморегуляції у навчанні і появи партнерських відносин між ними. Слід зазначити, що принцип діалогу не виключає наявності у змісті педагогічних впливів нормативно-монологічних складових [8, с. 63]. Їх роль постає найяскравіше в освоєнні студентами конкретних знань (передусім фактичних), апробованих способів дій. Отже, співвідношення між діалогізмом і монологізмом не слід розуміти спрощено.

Культурологічний підхід як конкретно-наукова методологія пізнання і перетворення педагогічної реальності, зумовлена об'єктивним зв'язком людини з культурою як системою цінностей. Людина містить у собі частину культури; вона не лише розвивається на основі засвоєної нею культури, а й поповнює її новими елементами культури. У зв'язку з цим засвоєння культури є розвитком самої людини і становленням її як творчої особистості.

Національний підхід виходить з того, що національна основа виховання є важливою умовою соціалізації студентів, засвоєння ними основ національної і загальнолюдської культури (навчання рідною мовою, вивчення культурно-історичного розвитку свого народу, його традицій, звичаїв, міфології, фольклору, мистецтва, морально-естетичних цінностей та ін.).

Описано методологічні підходи є складовими гуманної педагогіки і дають змогу визначити її нагальні проблеми і стратегію їх вирішення, встановлювати порядок значущості цих проблем, отримувати об'єктивні знання, відходити від педагогічних стереотипів, що панували раніше.

Особливе значення у впровадженні гуманної педагогіки в освітянському процесі має особистість викладача. **Педагога-гуманіста** характеризують домінуючі особистісні якості, які проявляються в такому [7, с. 143–145]:

1. Гуманність – любов до вихованців, вміння поважати їхню людську гідність, потреба і здатність надавати кваліфіковану педагогічну допомогу в їхньому особистісному розвитку.

2. Громадянська відповідальність, соціальна активність.

3. Справжня інтелігентність – високий рівень загальнокультурної освіченості, ерудиції, у поєднанні з високим рівнем етичної культури як морального стрижня способу життя та професійної діяльності.

4. Правдивість, справедливість, порядність, чесність, гідність, працьовитість, самовідданість.

5. Інноваційний стиль науково-педагогічного мислення, готовність до створення нових цінностей і прийняття творчих рішень.

6. Любов до предмета, який викладається, потреба у знаннях, у систематичній самоосвіті.

7. Здатність до міжособистісного спілкування, ведення діалогу, переговорів; наявність педагогічного такту, який визначає стиль поведінки викладача, формує впевненість студентів у доброзичливості педагога, його чуйності, доброти, толерантності.

Не менш важливими у гуманістичній діяльності вузівського викладача є такі якості [7, с. 146]:

1. Привітність.

2. Почуття гумору.

3. Володіння внутрішньою посмішкою.

4. Артистизм.

5. Мудрість (наявність життєвого досвіду).

6. Зовнішня привабливість.

У рамках гуманної педагогіки викладач вищої школи має здійснювати перехід від:
– навчального предмета як джерела інформації до предмета як джерела духовного спілкування, творчої дії й діалогу культур;

– вузьконавчальних завдань до завдань цілісного професійного розвитку майбутнього спеціаліста, його активної професійної позиції і творчого стилю діяльності;

– «академічних» відносин викладача і студентів до педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості.

Зміст практичної діяльності викладача вищої школи, її засоби, методи і способи реалізують:

– ідею особистісно-орієнтованого підходу в навчанні і вихованні;

– підпорядкування всіх дій педагога реальним інтересам студента;

– надання допомоги студентові у його саморозвитку шляхом виховання культури ставлення до самого себе, інших людей, до природи, праці;

– забезпечення гармонійного і творчого розвитку кожного студента з наданням йому можливості прояву суб'єктності і самобутності;

– якомога ширше використання педагогічних вимог в опосередкованій формі (порада, прохання, довіра, схвалення, педагогічна підтримка тощо);

– поступовий перехід від групових форм взаємодії до індивідуальної;

– емоційне забарвлення ділових відносин зі студентами;

– постійний контроль у процесі ділової комунікативної діяльності;

– подолання різних форм авторитаризму, домінування, відриву навчання і виховання від життя суспільства.

Ці фактори системно утворюють педагогічну культуру педагога вищої школи та його компетентність.

Виходячи з того, що кожен студент – це особистість зі своїми індивідуальними особливостями, сучасна система вищої освіти прагне переосмислення змісту навчання у вигляді відмови від вузькопрагматичних знань та кон'юнктурних напрямів розвитку науки, а також ревізії форм навчання. Домінуючими мають стати творчі завдання та безпосереднє спілкування з викладачем на особистісному рівні (система консультацій на підставі базових лекцій та самостійної підготовки). У зв'язку з цим викладач повинен діяти як організатор педагогічного процесу, наставник, фасилітатор (*facilitator* – той, хто полегшує, співдіє, допомагає вчитися).

Висновки. Підбиваючи підсумок сказаному вище, слід зазначити, що комплексний підхід до проблем гуманізації освіти виходить з ідеї про цілісність особистості, спирається на гуманні технології навчання і виховання студентів; передбачає встановлення міждисциплінарних зв'язків в освітянських підходах.

Визначальними аспектами гуманної педагогіки виступають: творча свобода; пріоритет духовного у розумінні людини та світу; морально-ціннісна домінанта світогляду; відмова від імперативної форми навчання.

До основних принципів особистісно-орієнтованого підходу у гуманній педагогіці слід віднести такі: принцип самоактуалізації, принцип індивідуальності; принцип суб'єктності; принцип творчості та успіху; принцип довіри та підтримки.

Подальший розвиток ідей гуманної педагогіки полягає, зокрема, у визначенні духовності як головного орієнтира в набутті професійних знань та навичок студента й формуванні його як особистості.

Список використаних джерел

1. Штайнер. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 2007. – 224 с. (Антология гуманной педагогике).

2. Андрущенко В. Гуманізм і гуманітаризм: спільне і специфічне / В. Андрущенко, М. Михальченко // Вища освіта України. – 2005. – № 4.

3. Кремень В. Філософія образования XXI века / В. Кремень // Персонал. – 2003. – № 1. – С. 8–13.

4. Фарина С. Європейський гуманістичний ідеал та його вплив на розвиток педагогічної думки в Україні у XVII ст. / С. Фарина // Вища школа. – 2007. – № 5. – С. 64–74.

5. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Ш.А. Амонашвили. – Минск: Изд-во Университетское, 1990. – 560 с.

6. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике / Ш.А. Амонашвили. – М.: ИД Ш. Амонашвили, 1996. – 494 с.

7. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. 3-є вид., допов. – К., 2001. – 608 с.

8. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) / Г.О. Балл. – К.; Рівне: Видавець Олег Зень, 2007. – 172 с.

В статье раскрыт комплексный подход к проблемам гуманизации образования, который основывается на идее целостности личности. Показано, что гуманная педагогика культивирует творческую свободу, приоритет духовного в понимании человека и мира, а также морально-ценностную доминанту мировоззрения. Акцентируется внимание на том, что личностно-ориентированный подход в гуманной педагогике основывается на принципах самоактуализации, индивидуальности, субъектности, творчества и доверия.

Ключевые слова: гуманная педагогика, целостность личности, комплексный подход, творчество, индивидуальность.

The article discusses the comprehensive approach to the issues of humanization of education based on the idea of personality integrity. Summing up a rich experience of pedagogy in our country and in Europe the main propositions of the concept of humanization and humanitarization of education can be formulated as follows: comprehensive approach to problems of humanization of education which assumes the return to a human integrity and an integrated human existence; humane instructional and educational technologies for students; instruction at the intersection of humanitarian and technical spheres (at the intersection of animate and inanimate, material and spiritual aspects, biology and engineering, engineering and society, etc); cross-disciplinary connection in educational approaches. Determinative aspects of humane pedagogy are as follows: creative latitude, the priority of spirituality in the human and universal conceptions and the dominant idea of ethical values in the world outlook, the renunciation of imperative forms of education.

Key words: humane pedagogy, personality integrity, comprehensive approach, creativity, individuality.

Одержано 4.10.2014.